

Քաղաքականության համառոտագիր

«Քաղաքացիական հասարակության կողմից ՀԸԳՀ իրականացման մոնիթորինգի ուժեղացում (ՀԸԳՀ 52-րդ հոդվածի «ա» և «բ» կետերի, 54-րդ հոդվածի «b», «c», «d», «e» և «f» կետերի մոնիթորինգ)»

Հայաստանի Հանրապետությունը Փարիզյան համաձայնագրի ներքո ստանձնել է կլիմայական պարտավորություններ: Այդ պարտավորությունների կատարմանն ուղղված միջոցառումները ներառված են ՀԸԳՀ-ի կիրարկման ճանապարհային քարտեզում, որն ընդունվել է 2019թ.: Այս միջոցառումների իրականացումը քաղաքացիական հասարակության կողմից համակողմանի մոնիթորինգի չի ենթարկվել և չի գնահատվել, ինչը կնպաստեր գործողությունների ավելի ամբողջական գնահատմանը և բարելավմանը:

«Քաղաքացիական հասարակության կողմից ՀԸԳՀ իրականացման մոնիթորինգի ուժեղացում (ՀԸԳՀ 52-րդ հոդվածի «ա» և «բ» կետերի, 54-րդ հոդվածի «b», «c», «d», «e» և «f» կետերի մոնիթորինգ)» ուսումնասիրության նպատակն է մշտադիտարկել ՀԸԳՀ-ի կիրարկման ճանապարհային քարտեզում նշված կլիմայի փոփոխության մեղմման և հարմարվողականության միջոցառումների իրականացման կատարողականը, բացահայտել անտառային, գյուղատնտեսության, էներգետիկայի և թափոնների ոլորտների կլիմայական քաղաքականությունների և օրենսդրության բացերը, ուսումնասիրել այդ քաղաքականությունները համայնքներում տեղայնացնելու մարտահրավերները և առաջարկել դրանց լուծումներ:

Ուսումնասիրության արդյունքները կարող են օգտագործվել նոր ՀԸԳՀ ճանապարհային քարտեզի մշակման, ինչպես նաև Հայաստանի ԱՄԳ 3.0-ի մշակման համար:

Ուսումնասիրության թիրախային լսարանը ներառում է ԵՄ-ն, ՀՀ կառավարությունը, համապատասխան ոլորտային մարմինները և համայնքները:

Ուսումնասիրության հիմնական արդյունքները (եզրակացություն)

1. Օրենսդրություն

Մասնակիորեն իրականացվել են ՀԸԳՀ ճանապարհային քարտեզի 121-րդ, 123-րդ և 130-րդ միջոցառումները: 122-րդ միջոցառման իրականացումը կարելի է համարել սկսված: 2021-2024

թվականների ընթացքում ԿՓ մեղմման և հարմարվողականության վերաբերյալ ՀԸԳ հողվածների շրջանակում ընդունվել է 3 օրենք, ՀՀ կառավարության 7 որոշում, ՀՀ վարչապետի 1 որոշում և 4 նորմատիվ ակտ: Բացթողումներ են հայտնաբերվել 14 իրավական ակտերում, և մշակվել են այդ բացթողումները լրացնելու առաջարկություններ:

2. Անտառային ոլորտ

- Հայաստանի անտառների վերաբերյալ տարբեր աղբյուրներից ստացված տվյալները տարբերվում են և չեն կարող օգտագործվել անտառածածկույթի ավելացման նպատակով նոր կլիմայական նպատակներ սահմանելու համար:
- ԱՍԳ-ով մինչև 2030թ. նախատեսված 50,000 հեկտար նոր անտառից 2021-2024թթ. տնկվել է ընդամենը մոտ 1,64%-ը:
- 1993թ. անտառային հողերի պետական գույքագրումից երեսուն տարի անց անտառային հողերը կրճատվել են 126,200 հեկտարով: Միայն 2021-2023թթ. դրանք նվազել են 200 հեկտարով: Անտառածածկ հողերը նվազել են 45,000 հեկտարով: Միայն 2021-2023թթ. դրանք նվազել են 100 հեկտարով:
- Պետական մարմիններն անտառային համակարգերի վիճակը գնահատելու համար միասնական ցուցանիշներ չեն կիրառում, ինչն իջեցնում է նախատեսված միջոցառումների, այդ թվում՝ կլիմայական միջոցառումների արդյունավետությունը:
- 1990-2019թթ. համար Հայաստանի Հանրապետության ջերմոցային գազերի արտանետումների ազգային կադաստրի հաշվետվության համաձայն՝ «անտառկառավարում և այլ հողօգտագործում» ոլորտից CO₂-ի կլանման ծավալները նվազել են՝ 2010թ. -550.1 Գգ CO₂ համարժեքից մինչև 2019թ. -373.0 Գգ CO₂ համարժեք:

3. Գյուղատնտեսության ոլորտ

- Միայն 2021-2023թթ. ընթացքում գյուղատնտեսական նշանակության հողատարածքները նվազել են 1,1 հազար հեկտարով:
- Կլիմայի փոփոխության նկատմամբ դիմակայունությունն ապահովող համակարգերը, ինչպիսիք են հակակարկտային համակարգերը, ապահովագրությունը, ոռոգումը, վտանգավոր հիդրոօդերևութաբանական երևույթների կանխատեսման և վաղ նախազգուշացման համակարգերը, բավականաչափ զարգացած չեն:

- 2021-2023թթ. ընթացքում «Ջրառ» ՓԲԸ-ի կողմից ոռոգվել է ոռոգելի հողերի միջինում 18.5%-ը:
- Հաշվետու ժամանակահատվածում հողերի անմշակ մնալու հիմնական պատճառները, այդ թվում՝ ոռոգման ջրի անհասանելիությունը, ջրամբարներում ջրային ռեսուրսների անբավարար կուտակումը և հողերի մասնատվածությունը, մնացել են չլուծված:
- 2021-2024թթ. ընթացքում գյուղատնտեսության ոլորտի (ներառյալ անտառային տնտեսությունը և ձկնորսությունը) մասնաբաժինը համախառն ներքին արդյունքում 2021թ. 11,1%-ից նվազել է մինչև 2024թ. 7,9%:
- Խոշոր և մանր եղջերավոր անասունների ներմուծման ցուցանիշները համապատասխանում են գյուղատնտեսական ռազմավարությամբ սահմանված նպատակներին:

4. Էներգետիկայի ոլորտ

- Հայաստանը կարող է հասնել վերականգնվող էներգիայի մասնաբաժնի կրկնապատկման՝ ԱՍԳ-ով սահմանված թիրախին, քանի որ փոքր հիդրոէլեկտրակայանների և արևային էլեկտրակայանների կողմից արտադրված էլեկտրաէներգիայի մասնաբաժինը էներգետիկ համակարգում 2021-2024թթ. ընթացքում 8,57%-ից աճել է մինչև 19,4%:
- Ըստ Եվրոստատի սահմանման՝ Հայաստանի տնային տնտեսությունների 58,6%-ը էներգետիկ աղբատ է: ՀԸԳՀ-ում էներգետիկ աղբատության վերաբերյալ հատուկ կանոնակարգեր ներառված չեն:

5. Թափոն ոլորտ

- ՀԸԳՀ հավելված 3-ի «Թափոնների կառավարում» բաժնի պահանջների մեծ մասը չի կատարվել:
- Թափոնների տեսակավորման և վերամշակման փոքր ծավալների պատճառով համայնքային կոշտ թափոնների մեծ մասը տեղափոխվում է աղբավայրեր: Թափոնների տեսակավորման և վերամշակման տնտեսական մեխանիզմները բավարար չեն այս ոլորտում ներգրավված բիզնեսներին խրախուսելու համար: Նման իրավիճակում ԱՍԳ-ով սահմանված թիրախներին հասնելը քիչ հավանական է:

- Հայաստանում ջրառի մեծ մասը չի մտնում կոյուղու համակարգ: Կեղտաջրերի մաքրման կայաններից կենսազագ չի հավաքվում, ինչը հանգեցնում է ջերմոցային գազերի արտանետումների աճի:
- 580 բնակավայրերում կոյուղու համակարգերի անցկացման հետ կապված խնդիրները մնում են չուծված:
- Հայաստանը չունի կեղտաջրերի կառավարման ոլորտի զարգացման ծրագիր:

6. Համայնքներ

- Համայնքները կլիմայական ռիսկի գնահատում չեն իրականացրել և կլիմայի փոփոխության մեղմման և հարմարվողականության ծրագիր/ ռազմավարություն չեն մշակել:
- Օրենսդրական դաշտի թերությունները, գործիքների պակաս, այլ իրավական ակտերի հետ հակասությունները խոչընդոտում են համայնքներում կլիմայական թիրախներին հասնելուն:
- Առկա է տեխնիկական ռեսուրսների և մասնագետների պակաս:

Առաջարկություններ

Առաջարկություններ ԵՄ-ին

- ԵՄ հրահանգներում ներառել «Էներգետիկ աղքատության» չափման հստակ ցուցանիշներ և մշակել դրա հաղթահարմանն ուղղված գործիքակազմ:
- Առաջնորդվելով ՀԸԳՀ-ի 52-րդ հոդվածով՝ աջակցել Հայաստանին նոր հակակարկտային տեխնոլոգիաների ներդնման և անտառային տարածքների գույքագրման գործում:

Առաջարկություններ ՀՀ կառավարությանը

- Սահմանել ԱՍԳ 2.0-ի իրականացման կատարողականի ցուցանիշներ, գնահատել դրա կատարողականը այդ ցուցանիշների հիման վրա և ապահովել դրա թափանցիկությունը:
- ԱՍԳ 3.0-ը մշակելիս սահմանել իրատեսական թիրախներ՝ հաշվի առնելով ինչպես ԱՍԳ 2.0-ի կատարողականը և հաշվարկների իրական հիմքերը, այնպես էլ երկրի կարողությունները:

- Ընդունել «Ջերմոցային գազերի արտանետումների մեղմման քաղաքականությունների և միջոցառումների չափման, մշտադիտարկման, գնահատման և հաշվետվողականության մասին» ՀՀ կառավարության որոշումը:
- ՋԳ-ՑԱՁԵՌ-ի ոլորտային սցենարներում նշված միջոցառումները ներառել էներգետիկայի, արդյունաբերության, գյուղատնտեսության, թափոնների կառավարման և անտառների ոլորտային զարգացման ռազմավարություններում, ինչը կապահովի ԿՓ մեղմման և հարմարվողականության թիրախներին հասնելու հստակ պլանավորումը:
- Մշակել և ներդնել համայնքային ինքնավար արևային էլեկտրակայանների ընդլայնման պետական աջակցության մեխանիզմներ՝ նպատակ ունենալով աստիճանաբար կրճատել հեղուկ գազի օգտագործումը տնային տնտեսություններում և ջերմոցային գազերի արտանետումները:
- Ապահովել գյուղատնտեսական նշանակության հողերի ապահովագրության համակարգի կարողությունների զարգացումը՝ ոլորտի կլիմայական դիմակայունությունը բարձրացնելու նպատակով:
- Խրախուսել կարկտապաշտպան ցանցերի տեղադրումը նոր տարածքներում:

Առաջարկություններ Շրջակա միջավայրի նախարարությանը

- «Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին» ՀՀ օրենքում կատարել փոփոխություններ և լրացումներ՝ 4-րդ հոդվածի 19-րդ կետում սահմանելով անշարժ աղբյուրներից ջերմոցային գազերի և այլ աղտոտող նյութերի սահմանային թույլատրելի արտանետումների միասնական թույլտվության հասկացությունը: Սա թույլ կտա կազմակերպություններին ստանալ մթնոլորտ վնասակար նյութերի և ջերմոցային գազերի արտանետման մեկ միասնական թույլտվություն՝ խուսափելով կրկնօրինակումից:
- «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՕ-150-Ն օրենքում կատարել փոփոխություններ և սահմանել օրենքով պահանջվող կլիմայի փոփոխության վրա ազդեցություն ունեցող գործոնների և կլիմայի փոփոխության մեղմմանն ու հարմարվողականությանն ուղղված միջոցառումների գործնական գնահատման գործիքակազմ:
- ՀՀ ջրային օրենսգրքում կատարել փոփոխություններ և լրացումներ՝ հետևյալը ներառելու համար.
 - «ԿՓ կամ մարդածին ազդեցության հետևանքով ջրային ռեսուրսների կրճատման չափանիշներ», ինչը հնարավոր կդարձնի օրենքի 33.1 հոդվածի կիրարկումը, որով սահմանվում են ջրօգտագործման թույլտվությունների վերանայման դեպքերը:
 - ԿՓ տեսանկյունից ջրօգտագործման թույլտվությունների դիմումների գնահատման մեխանիզմների և ջրային ոլորտում ԿՓ բացասական ազդեցությունը մեղմելու մեխանիզմների վերաբերյալ դրույթներ:
 - Ջրի արդյունավետ վերաօգտագործումն ապահովող և խթանող դրույթներ, որոնք կնպաստեն ջրի ռացիոնալ օգտագործմանը և պահպանմանը:

- Փոփոխություններ և լրացումներ կատարել «ՀՀ կառավարության 2024 թվականի հունվարի 11-ի «Ջերմոցային գազերի արտանետումների գույքագրման կարգը հաստատելու մասին» թիվ 54-Ն որոշման մեջ»՝ ներառելով հետևյալը.
 - «Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» ՀՀ օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու դրույթ, ինչը կապահովի կարգի պահանջի կիրարկումը՝ պատասխանատվություն սահմանելով ջերմոցային գազերի վերաբերյալ հաշվետվետությունները չներկայացնելու համար դրույթ:
 - «Համայնքային աղբավայրեր»-ում տեղադրվող կենցաղային կոշտ թափոնների ծավալների և ապօրինի ծառահատումների մասով սահմանել իրատեսական ցուցանիշներ ջերմոցային գազերի հաշվարկի լիարժեքության համար:
 - «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» և «Թափոնների մասին» ՀՀ օրենքներում կատարել լրացում՝ սահմանելով «համայնքային աղբավայր» հասկացությունը՝ ապահովելու Ջերմոցային գազերի արտանետումների գույքագրման կարգը հաստատելու մասին» N 54-Ն որոշման համահունչությունը, պահանջվող «համայնքային աղբավայրեր»-ից արտանետվող ջերմոցային գազերի վերաբերյալ հաշվետվողականության իրավական հիմքը:
- «Ջրային ռեսուրսների ոլորտում կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության ծրագիրը» հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության 2022թ. նոյեմբերի 3-ի թիվ 1692-Լ որոշման մեջ կատարել հետևյալ փոփոխությունները և լրացումները.
 - Ջրային ռեսուրսների հիդրոլոգիական և քիմիական կանխատեսումների, բազիսային, լավատեսական և վատատեսական սցենարների կազմում» միջոցառումը, որը կնպաստի կլիմայի փոփոխության պայմաններում ջրային ոլորտի ռիսկերի կառավարմանը՝ Ներառել ոլորտում լիազորություններ ունեցող պետական գերատեսչությունների միջև փոխգործակցության դրույթ, ինչը կապահովի ջրային ոլորտի հարմարվողականության միջոցառումներում տարբեր իրավասու պետական գերատեսչությունների գործառնությունների ներդաշնակեցում:
 - Ջրային ոլորտի հարմարվողականության միջոցառումների իրականացման արդյունավետության գնահատման ցուցանիշներում ներառել նաև քաղաքացիական հասարակության կարծիքների բաղադրիչ, ինչը կապահովի միջոցառումների գնահատման ներառականությունը:
 - Սահմանել ծրագրի իրականացման միջոցառումների իրատեսական ժամկետներ՝ հաշվի առնելով ֆինանսական հնարավորությունները, ինչը կապահովի միջոցառումների կատարումը սահմանված ժամկետներում:
- «Կլիմայի մասին» օրենքի նախագծում մեջ կատարել հետևյալ լրացումները.
 - Սահմանել օրենքի նախագծում նախատեսված խոցելի համայնքներին աջակցության երաշխավորման գործիքակազմը, ապահովելու երաշխավորի հասցեականություն և օրենքի կիրառելիություն այս հարցում:

- Ավելացնել ջերմոցային գազերի արտանետումների կրճատման ու կլանիչների ընդլայնման հարցերում համայնքներին աջակցության ցուցաբերման դրույթ:
- Օրենքի նախագծով սահմանվող՝ համայնքային բյուջեի կլիմայական նշագրման պահանջը դարձնել իմպերատիվ:
- Նախատեսել ՏԻՄ-երի կողմից ստացված և անհրաժեշտ կլիմայական ֆինանսավորման, տեխնոլոգիաների փոխանցման և կարողությունների զարգացման ոլորտում նախատեսվող մշտադիտարկումների կատարման և դրանց վերաբերյալ երկամյա պարբերականությամբ լիազոր մարմնին տվյալների ներկայացման համապատասխան գործիքակազմ:
- Ավելացնել համայնքի վրա ուղղակի կամ անուղղակի ազդեցություններ ունեցող կլիմայի փոփոխության մեղմման ու հարմարվողականության բաղադրիչներ ներառող իրավական ակտերի մշակման գործընթացին ՏԻՄ-ի մասնակցության և դրա վերաբերյալ գրավոր դիրքորոշման ներկայացման ընթացակարգերը:
- Օրենքի նախագծի փաթեթում նախատեսել «Իրավախախտումների վերաբերյալ» ՀՀ օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին դրույթ:
- Բնապահպանական ռազմավարությունը մշակելիս հաշվի առնել ՋԳ-ՑԱԶԵՌ-ով սահմանված թիրախները և ներառել դրույթներ համայնքային նշանակության անտառային հողերում անտառապատման և անտառվերականգնման աշխատանքների վերաբերյալ:
- Անցկացնել ՀՀ անտառային տարածքների գույքագրում՝ անտառային տարածքների իրական վիճակի ճշգրիտ պատկերը ստանալու և իրատեսական թիրախներ սահմանելու համար: Այս միջոցառումների ֆինանսավորումն ապահովելու համար դիմել ՀՀ կառավարությանը և միջազգային դոնոր կազմակերպություններին:
- Ուժեղացնել անտառային տարածքների նկատմամբ վերահսկողությունը՝ մարդածին անտառային հրդեհները բացառելու նպատակով:
- Փայտանյութի ապօրինի տեղափոխման վերահսկողության վեկտորն ուղղել անտառներում ապօրինի անտառահատումների կանխարգման միջոցառումներին:
- Նոր անտառների տնկումից հետո ապահովել դրանց պաշտպանության համար անհրաժեշտ միջոցառումները:
- Բարելավել անտառային մոնիթորինգի առկա համակարգը:
- Մշակել անտառային համակարգերի վիճակի գնահատման միասնական ցուցանիշներ, ներառյալ կլիմայական ցուցանիշները:

Առաջարկություններ Էկոնոմիկայի նախարարությանը

- Փոփոխություններ և լրացումներ կատարել ՀՀ կառավարության 2021թ. հունիսի 17-ի «Գյուղատնտեսական նշանակության հողերը ոչ գյուղատնտեսական նշանակության հողերի փոխադրման դեպքերը սահմանելու մասին» թիվ 987-Ն որոշման մեջ՝ սահմանելով գյուղատնտեսական նշանակության հողերի նշանակությունը փոփոխությունը բացառող դեպքերը:
- Փոփոխություններ և լրացումներ կատարել ՀՀ կառավարության 2019թ. դեկտեմբերի 19-ի «Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության ոլորտի տնտեսական զարգացումն ապահովող հիմնական ուղղությունների 2020-2030 թվականների ռազմավարությունը և Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության ոլորտի տնտեսական զարգացումն ապահովող հիմնական ուղղությունների 2020-2030 թվականների ռազմավարության կատարմանն ուղղված 2020-2022 թվականների միջոցառումների ծրագիրը և ժամանակացույցը հաստատելու մասին» թիվ 1886-Լ որոշման մեջ՝ դրանում գյուղատնտեսության ոլորտի համար ՋԳ-ՑԱԶԵՌ-ով սահմանված թիրախների ներառումն ապահովելու, ինչպես նաև համայնքներին և ֆերմերային տնտեսություններին ԿՓ հարմարվողականության միջոցառումների և ծրագրերի իրականացման գործում աջակցելու և խորհրդատվություն տրամադրելու և գյուղատնտեսական կոոպերատիվների գործունեությունը խթանելու վերաբերյալ դրույթներ ներառելու համար:
- Ուսումնասիրել ժամանակակից տեխնոլոգիաներով գործող հակակարկտային համակարգերի միջազգային փորձը և հարմարեցնել դրանք Հայաստանում օգտագործման համար:

Առաջարկություններ ՏԿԵ նախարարությանը

- «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքում կատարել լրացում՝ ջերմոցային գազերի տարեկան հաշվետվության, մթնոլորտից ջերմոցային գազերի կլանման ցուցանիշների և ԿՓ մեղմման միջոցառումների մոնիթորինգի վերաբերյալ տեղական ինքնակառավարման մարմինների համապատասխան լիազորություններն ու պարտականությունները սահմանելու համար՝ ՀՀ կառավարության 2024 թվականի հունվարի 11-ի «Ջերմոցային գազերի արտանետումների գույքագրման կարգը հաստատելու մասին» թիվ 54-Ն որոշման պահանջների կատարումն ապահովման նպատակով:

- Փոփոխություններ և լրացումներ կատարել ՀՀ կառավարության 2006 թվականի նոյեմբերի 16-ի «Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեից համայնքներին սուբվենցիաների տրամադրման կարգը հաստատելու մասին» թիվ 1708-Ն որոշման մեջ՝ համայնքների համար հետևյալ ծրագրերի համար ավելի ցածր համաֆինանսավորման մասնաբաժին սահմանելու նպատակով.
 - Կլիմայի փոփոխության մեղմման և հարմարվողականության
 - Էներգափնայողության և էներգաարդյունավետության:
- Փոփոխություններ կատարել «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2025 թվականի փետրվարի 13-ի թիվ 143-Լ որոշման մեջ փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշման մեջ՝ թափոնների կառավարման համակարգի ռազմավարությունըՁԳ-ՑԱՁԵՌ-ով սահմանված թիրախների համահունչ դարձնելու համար:
- **Առաջնահերթություն տալ էներգետիկ ոլորտի զարգացման նոր ռազմավարության ընդունմանը, որը կներառի ԿՓ հարմարվողականության համապարփակ միջոցառումներ::**
- Մշակել **կեղտաջրերի** հեռացման ոլորտի զարգացման ծրագիր: Փաստաթուղթը պետք է.
 - հաշվի առնի կեղտաջրերից ջերմոցային գազերի արտանետումները կրճատելու՝ պետության պարտավորությունները
 - ներառի դրույթներ Հայաստանի ԱՍԳ-ով սահմանված ջերմոցային գազերի արտանետումների կրճատման միջոցառումների իրականացման համար
 - միջոցառումներ ձեռնարկի կոյուղու համակարգերի անկացման համար այն 580 բնակավայրերում, որոնք ներկայում գուրկ են նման ենթակառուցվածքներից
 - Ապահովի կենսագազի հավաքման ենթակառուցվածքների ներդրում գործող և նախատեսվող կեղտաջրերի մաքրման կայաններում:
- **Աջակցել համայնքապետարանների աշխատակազմում էներգետիկայի և կլիմայի ոլորտի փորձագետների թափուր աշխատատեղերի լրացման գործընթացին: Սա կհզորացնի տեղական մակարդակում կլիմայական քաղաքականության տեղայնացումը, համայնքի կարողությունները և կապահովի այդ մասնագետների օգնությամբ կլիմայական բաղադրիչի ներառումը համայնքի տարեկան աշխատանքային ծրագրերում, հնգամյա զարգացման ծրագրերում և սուբվենցիոն ծրագրերում:**

Ուսումնասիրությունն իրականացվել է «Աջակցություն ՀԸԳՀ-ի մոնիթորինգին, իրականացմանը և հաղորդակցությանը» ENI/2023/442-873 ծրագրի 3.1.9 բաղադրիչի («Քաղաքացիական հասարակության կողմից ՀԸԳՀ-ի իրականացման մոնիթորինգի ուժեղացում») շրջանակում: Ծրագիրն իրականացվում է GOPA Partners in Action for Change and Engagement կազմակերպության կողմից:

Փորձագետ Վիկտորյա Բուռնազյան | vicaburnazyan@gmail.com

Սույն հրապարակումը պատրաստվել է Եվրոպական միության ֆինանսական աջակցությամբ: Դրա բովանդակության պատասխանատվությունը կրում է բացառապես հեղինակը՝ Վիկտորյա Բուռնազյանը, և պարտադիր չէ, որ այն արտահայտի Եվրոպական միության տեսակետները: